

PAÍS DE FALLA

DARIO FO

EL DESCOBRIMENT QUE DÉU TAMBÉ ÉS EL CAP SUPREM DELS FERROCARRILS ESTATALS

Tot depén d'on has nascut, deia un gran savi. I, pel que fa a mi, potser el savi ho va encertar.

De tota manera, per començar he de donar les gràcies a ma mare, que va triar parir-me a San Giano, quasi a tocar del llac Maggiore. Estranya metamorfosi d'un nom: Jano el de les dues cares, antic déu romà, que es transforma en un sant cristià totalment inventat, i a més presumpte protector dels fabuladors-còmics. Realment no va ser ma mare qui va triar, sinó els Ferrocarrils de l'Estat, que decidiren enviar mon pare a prestar servei a aquella estació. Sí, mon pare era cap d'estació, encara que eventual. La parada de San Giano era tan insignificant que sovint els maquinistes se'n passaven de llarg sense recordar-se'n. Fins que un dia un viatger, cansat d'haver de baixar a la parada següent, va estirar l'anella de l'alarma. El tren es va bloquejar després d'una llarga frenada, i es va detenir al bell mig d'un túnel. Un mercaderies que el seguia es va tirar damunt el tren bloquejat. No hi hagué morts de miracle. Tan sols un ferit greu, el passatger que havia estirat l'alarma: el desgraciat va ser colpejat per tots els altres viatgers, fins i tot per una monja.

Però amb l'arribada de mon pare les coses canviaren de seguida a l'estació de San Giano. Felice Fo era una persona

que inspirava respecte. Quan es posava amb el seu barret roig calat fins als ulls, dret sobre el rail, brandant la bandera de senyals, també roja, tots els trens es detenien. Tots els de rodalí, s'entén, i també els òmnibus, que en total n'eren quatre.

Jo vaig venir al món entre un òmnibus i un mercaderies, en aquell baixador a quatre passes del llac (ANTELACUS, està escrit sobre una troballa romana). Eren les set del matí quan em vaig decidir a traure el cap entre les cames de mare. La dona que feia de comare em va traure i em va alçar com si fóra un poll, pels peus. Tot seguit em va pegar ràpidament un gran colp de mà a les natges... vaig cridar com una alarma. En aquell moment passava l'òmnibus de les sis i mitja... que arribava naturalment amb retard. Ma mare sempre ha jurat que el meu primer plor havia superat de molt el xiulit de la locomotora.

Jo vaig veure la llum a San Giano, doncs, per decisió únicament dels Ferrocarrils de l'Estat, però allí he nascut sols per al registre civil.

Realment, pel que respecta a mi, he vingut al món i he pres consciència trenta-quaranta quilòmetres més amunt, al llarg de la costa del llac, a Pino Tronzano, i algun any després a Porto Valtravaglia, sobre l'estreta riba del llac Maggiore. Tots dos van ser els meus «països de les meravelles». Els llocs que em van desencadenar les fantasies més boges i van condicionar totes les meues futures decisions. Els diversos trasllats sempre estaven decidits per la direcció dels Ffss,¹ departament de Milà.

1. Ferrocarrils estatals.

Milà! Recorde que la primera vegada que hi vaig anar va ser amb mon pare. Era molt menut i ell havia d'anar-hi per fer un examen de promoció, esperava ser promogut a cap d'estació de segona classe, nivell C. Però per què l'havia d'acompanyar en aquell viatge, un xiquet tan menut? Sempre he pensat que em volia amb ell per superstició. Tots en la família estaven convençuts que portava una sort desmesurada. De fet, vaig nèixer amb bona estrella, com diuen, vaig eixir tot envoltat en la placenta de ma mare. Un senyal que en les antigues tradicions del llac és de bon auguri.

En arribar a Milà, poc abans d'entrar en el gran hangar de l'Estació Central, el tren va començar a alentir ostensiblement... anava a pas d'home. Papà Felice –Pa' Fo, com li deia ma mare– va abaixar la finestreta i em va fer traure mig cos: «Mira allà dalt» i m'indicava un pont altíssim hissant sobre estructures d'acer per sota del qual transitaven tots els combois. Una enorme passarel·la plena de fars dirigits a totes direccions. Una sèrie de cabines de vidre, il·luminades per làmpades potentíssimes de colors. Aquella fantàstica mola estava sostinguda per pilars gegantescos.

«Què es?»

«És el centre operatiu des d'on es controla el moviment de tots els trens, a més dels canvis d'agulles i els semàfors.»

En aquell moment estava convençut: dins d'aquelles cabines de vidre resplendents de llums devia estar segurament Déu, amb tots els sants dels caps d'estació. No ho dubtava: el Pare etern no era altre que el director general dels Ffss. Era ell qui organitzava tot el moviment dels ferrocarrils, el desplaçament dels trens, dissenyava màquines i el naixement dels fills dels cap d'estació!

Però tornem al nostre primer trasllat des de l'estació de San Giano a la de Pino Tronzano, en la frontera suïssa: havien carregat sobre un vagó de mercaderies tots els mobles de la família. El viatge durava a penes hora i mitja. M'havia fet molta impressió veure desmuntar els llits i els armaris. Pensava que els estaven trencant a trossos i per això vaig esclatar en un plor desesperat. Mon pare em va tranquil·litzar de seguida: «Veuràs com tot just arribar els tornem a muntar!»

Però ai!, carregant les coses, l'estufa de ferro colat cau del vagó i es fa a trossos, ma mare fa un crit esborronador. Jo l'agarre de la mà i la console: «Tranquil·la, quan arribem el pare ho encola tot!». Oh, l'antiga fe en els pares!

Havien enganxat el vagó al mateix tren on havíem pujat nosaltres. Aleshores, quan arribàrem a Pino Tronzano, van desenganxar el nostre vagó de mercaderies i, ajudats per dos mossos, mon pare i ma mare començaren a descarregar les peces que havien de tornar a muntar.

Jo estava literalment fascinat per aquell lloc: l'estació era més gran que aquella on havia nascut. Nosaltres vivíem dalt, al primer pis. Un centenar de metres més avall, en perpendicular, estava el llac.

A les espatles pujava una paret rocallosa en la qual hi havia excavat un carrer que, fent molts revolts, pujava fins al poble: una cinquantena de cases amuntegades quasi l'una sobre l'altra com en un baix relleu romànic. Hi havia una torre antiga, un campanar amb la parròquia al davall i un gran edifici que allotjava l'ajuntament, l'escola i les urgències.

Els mossos i la meua família encara no havien acabat de descarregar quan arriba el rector: baixava a donar-nos la benvinguda i a beneir la casa amb les parets de les habitacions

acabades de lluir. L'acompanya un escolà de cabells rojos com la seua túnica que, després de la benedicció, m'acompanya ràpidament a visitar, en la part de darrere de l'estació, un gran recinte al bell mig del qual hi ha un imponent galliner en forma de quiosc ple de pollastres i gallines que ens acullen amb un impressionant guirigall. Darrere el quiosc, un muntó de gàbies sobresalta per l'agitació dels conills amuntegats en captivitat.

Mon pare havia d'administrar aquella estació de frontera en lloc d'un vell col·lega que s'havia jubilat. «Tot és vostre», exclama de sobte l'escolà, dirigint-se també a ma mare, que estava arribant en aquell moment.

«I això com és?»

«Us correspon per llei, juntament amb els canvis d'agulles i dels xiulets.»

«Ei roig, em prens el pèl?» En aquest punt l'escolà, molt loquaç, es decideix a revelar-nos l'origen d'aquella inesperada herència. També el guardavies s'ha arrimat i tot d'una lleva la paraula a l'escolà: «El cap d'estació que hi havia abans», conta, «era un fanàtic de la cria. Passava més temps al galliner que a l'oficina del telègraf. Aquestes bèsties proliferaven que feia por, de manera que arribat el moment de traslladar-se per la jubilació, ha deixat tot aquest aviram als nouvinguts, és a dir a vosaltres...».

«Oh gràcies, és una ganga», esclata la mare.

«Sí, és una bona propina, però vull veure com us les apanyareu per governar tot aquest aviram», subratlla el guardavies, «a banda que tots els dies se us n'escaparan mitja dotzena, un o dos dels quals acabaran irremeiablement sobre les vies just en el moment en què arriben els trens.»

«Bé, espere que una part d'aquesta destrossa serà recuperable», comenta la mare.

«Sols queda decidir-se», contesta rient l'altre, «pel trossejat guisat o per la rostida a daus i tot entra dins la normalitat.»

Ja us deveu haver imaginat que la nostra estació estava aïllada: hi vivíem sols nosaltres i el guardaagulles amb la seua esposa. A baix, al fons de la costera, enfront de l'escullera que s'endinsava en el llac profund, es trobava la caserna de la policia fiscal amb l'embarcador per a una patrullera i una petita nau far anomenada *Torpedine*.

A la nit hi havia un gran silenci, trencat per llargs colps del batec de la bomba que treia l'aigua del llac per reomplir el gran dipòsit que havia d'aprovisionar les locomotores de pas, des de i cap a Suïssa. M'agradava moltíssim aquell batec... semblava el cor de l'estació: plàcid i tranquil·litzador.

Un altre so agradable era la dringadissa que anunciava l'arribada dels trens. De vegades el xiulet d'una locomotora que maniobrava em despertava, però de seguida tornava a adormir-me feliç. Puc ben bé dir que m'he criat amb el xeric de les rodes dels vagons de capçalera, amb el grinyol de les frenades i en la memòria dels ulls els senyals de llum de la *Torpedine*, que fenyien aigua, cel i muntanyes, i s'enfilaven després entre les persianes.

Quan estàvem en la frontera hi havia sempre el problema dels contrabandistes o dels pobres que intentaven passar amagats en els vagons de mercaderies. Cada comboi estacionat era registrat per la policia fiscal i pels *carabinieri*. Sovint em despertaven els senyals que feien amb els xiulets i els crits de les

unitats de servei. M'arribaven insuportables colps descarregats sobre els laterals dels vagons, el soroll de les portes que corrien i les ordres de controlar millor aquell vagó o l'altre del costat. Després un avís a crits: «Tot en ordre!». Estava tens durant tota la inspecció i aleshores respirava. Sempre m'imaginava un home o un xaval enganxats sota un vagó que finalment aconseguien eixir-se'n amb la seua i passar a l'altra banda. Em tornava a adormir somrient amb un gran sospir.

Estàvem en 1930. Els clandestins que passaven eren normalment antifeixistes perseguits, que buscaven arribar a Suïssa i França. Recorde una nit en què crits, ordres i un tret em van despertar amb un sobresalt. Vaig anar a la finestra i vaig fer una ullada a baix: havien capturat un clandestí i el portaven a la caserna. L'endemà vaig veure que el carregaven en un vagó directe a Luino, on estava la presó. Més tard mon pare em va fer una al·lusió als clandestins polítics; jo no ho vaig entendre molt bé, però aquella escena se m'ha quedat gravada en la memòria indeleble com un tampó fosc.

Per trobar xavals de la meua edat amb qui jugar em tocava pujar al poble. Era una caminada molt cansada... s'hi ascendia almenys tres-cents metres de desnivell, literalment en vertical.

No va ser difícil fer amistat amb aquells xavals: estaven tots reunits en la placeta de l'església i estaven prou encuri- osits per conèixer un «foraster» com jo. Tots parlaven en un dialecte dur, ple de zetes al lloc de les esses, com els suïssos, però no arrossegaven les vocals com al cantó Ticino.

Per «provar-me» van organitzar ràpidament un parell de bromes bastant pesades: em tiraren al costat un drap mullat amb gasoli al qual havien calat foc, just en el moment que

feia pipí en el cingle. Va ser un miracle que no se'm rostira la titola!

Per continuar provant-me em clavaren en la butxaca dels pantalons una sargantana rabiosa, i van riure fins a no poder més en assistir al meu evident desconcert amb salts, camejades i una tombarella que afortunadament va alliberar aquella verdor... denominada «ghez».

Aquells galifardeus eren gairebé tots fills de contrabandistes i, cosa realment surrealista, el cap era el fill del comandant dels *carabinieri*. Al poble hi havia també dues xiques filles de policies fiscals, però als seus pares no els agradava que freqüentaren aquella companyia. Els *spalloni*, així s'anomenen els contrabandistes que es carreguen a l'esquena els coves amb la mercaderia, transportant-la de banda a banda de la frontera, no tenien com a única professió la que els lligava al contraban. Quasi tots criaven cabres i ovelles, eren llenyaters i s'ocupaven de fer els murs dels marges per contenir els barrancs dels camps i dels boscos, que d'altra manera a cada ruixat s'esllavissarien aigües avall. Els de la fiscal eren molt tolerants: sabien molt bé que els esforços dels *spalloni* no els reportaven grans beneficis. De tant en tant, però, arribava l'ordre d'arrestar-ne algun, per demostrar que estaven a l'aguait, atents, que es guanyaven aquell jornal miserable. Així que de tant en tant n'inxampaven un parell. Em semblava com si jugaren. Veia baixar a l'estació els *spalloni* capturats... no portaven a les monyiques cap cadena, parlaven amb els de la fiscal o amb els *carabinieri* com si anaren a beure's junts un got de vi.

M'agradava anar per les cafeteres (així es deien els cims abruptes), remuntar els torrents que, en precipitar-se vers la

vall, havien excavat canals que arribaven sovint a perforar la roca en la part baixa fins foradar la muntanya amb congosts, solcs i escorrancs. Però no hi anava sol... vagarejava darrere els xiquets de Pino dos o tres anys majors que jo... El fill del *carabiniere* tenia nou anys i per això l'havien elegit cap i guia. Segons ell, coneixia cada barranc, cada gorja d'aquell laberint... de fet, regularment ens perdíem!

Una vegada ens va traure un contrabandista que havia sentit els nostres crits desesperats. El contrabandista aparegué dins una llum perpendicular que es filtrava entre una escletxa fosca de la fossa, com la visió d'un sant. Era l'oncle d'un dels meus amics i, increïble coincidència, li deien Salvatore. Jo, com us deia, era el més menut de la colla, per això em va pujar sobre les seues espatles: des d'allí mirava amb una certa altivesa els meus amics.

Em semblava la reproducció vivent del fresc de la façana de l'esglésieta de Tronzano, on el sant gegant passa el petit Jesús a l'altra banda del riu. El Xiquet beneeix. Jo també vaig esbossar rapidíssim una xicoteta benedicció... rient. Blasfem ja en aquella edat!

Quan vam arribar prop del poble començava a fosquejar. Ma mare, preocupada, havia eixit a la placeta de Pino i allí havia trobat les altres mares que esperaven els respectius fills, però no feien cap senyal d'angoixa, al contrari, pareixien més aviat tranquil·les, acostumades com estaven a aquells retards. De fet, en arribar a l'esplanada, es van dirigir cap als seus xiquets sense dir paraula. Cap comentari, cap renc. Ma mare em va baixar de les espatles del sant Salvatore, em va estrenyer entre els braços: «Has tingut por?», i jo, mentider: «No mare, m'he divertit un muntó!». I ella, abraçant-me fort: «Oh, que

malament que dius les mentides, pobre cabu meu!» (cabu —«cabut»— era el nom afectuós que la mare em deia sempre).

En el grup de les mares també hi havia el comandant dels *carabinieri*, que tampoc no va renyar el seu fill... tan sols l'espentava al seu davant. Després, baixant les costeres que porten a l'estació al braç de ma mare, se'm van aparéixer, allà on el camí feia un gran revolt, el comandant i el fill... sempre l'un darrere de l'altre... el pare amollava a cada pas un gran colp de peu en el cul al xiquet, que botava com un cabrit!

Després d'aquella aventura, la mare no veia amb bons ulls que me n'anara lliurement per les cafeteres amb aquella colla de petits galifardeus. Però prohibir-m'ho radicalment anava contra la seua manera de ser i aleshores, astuta com era, va trobar un estratagema d'eficàcia assegurada: quan intuïa que d'un moment a l'altre començaria a estar inquiet per la inevitable «crida del bosc», escampava sobre la taula de la cuina un grapat de fulls blancs, abocava un grapat de ceres, llapis de colors i, convidant-me a l'orgia, exclamava: «Va cabu meu, regala'm una mostra de dibuixos bonics».

I jo, allí que em llançava a escampar colors sobre el full blanc, a fer córrer línies de colors, imatges que encaixaven l'una darrere l'altra com si les tinguera estampades en la memòria. A mesura que entrava en el joc de les combinacions i omplia espais, al·lucinava encantat.

Poc després arribaven sota el porxo els meus petits companys d'escapada; em cridaven sota la finestra: «Dario», m'advertia ma mare, «han arribat els teus bordegassos... vols anar-te'n amb ells?».

M'ho havia de repetir una segona vegada... no aconseguia escoltar ni el xiulet del tren, tan de ple estava immers en aquell full.

«Que no hi vols anar, el meu estimat cabu?», em repetia radiant ma mare. «Vols que els diga que no et trobes bé, que tens un poc de febre?»

«No, no», contestava jo tallant-li la paraula, «si em fas malalt, després se'm burlen durant una setmana: "Va mareta..." Digues que me n'he anat a Suïssa al casament de la meua cosina Tullia».

«Al casament? Però com és possible, Tullia té poc més de dotze anys!»

«Està bé», ho arreglava jo, «digues que la núvia és la seua germana Noemi... ella ja és gran!»

«Sí, però es farà monja!»

«Aleshores digues que ha deixat els hàbits per casar-se amb el capità dels guàrdies suïssos!»

«Els guàrdies del Papa?!»

«Eh sí, una monja no se'n pot anar amb el primer que arribe!»

Suïssa afluïa sovint en les nostres converses... a part que just a l'altra banda del llac, en la riba rica del cantó Ticino, estaven la germana del pare amb el seu marit i les filles, Tullia i Noemi. Hi havia també un altre cosí, el fill major, que representava tot allò que hauria volgut ser de gran: li deien Bruno, era un campió del futbol... porter del Lugano, organista en la catedral de Lucerna, feia poc que l'havien elegit representant de la República Helvètica davant

el nostre govern a Roma... i per acabar tenia una promesa guapíssima amb qui de tant en tant venia a visitar-nos. D'entre tots els seus oncles, Pa' Fo era el seu preferit... tenien més o menys la mateixa edat. Entre ells parlaven de política, però ho feien en veu baixa i quan començaven a acalorar-se, tant que no podien controlar el to, la mare els convidava a eixir: «Aneu a passejar fins al llac, que, com diuen a Sartirana: “*Çert discurrìr ladin su l'aqua i scarliga senza manco un fiat e i più grevi, i' nega*”». (Algunes converses rellisquen subtils sobre l'aigua sense fer remor i ofeguen allò més pesant.)

Quan Bruno i mon pare se n'anaven, jo feia de tot per cridar l'atenció de Bedelià (així es deia la promesa de Bruno). Em tornava boig amb aquell coll llarg, les mans suaus i els dits de Verge, i sobretot aquells pits redons! Quan m'arrupia en els seus genolls, sentia com em fonia, les galtes se'm feien roges. Sí, ho admit: a mi les dones, des que vaig nàixer, de seguida m'han agradat fins al punt de fer-me perdre el cap! Si a més em trobava amb una dona extraordinària com Bedelià, amb aquella olor de flors i fruita que brollava de la pell... Déu, quin gustet! Entre els seus braços jo l'ensumava amb una avidesa de drogat.

Ma mare també era bonica i fresca, igual i potser encara més que Bedelià... imagineu-vos, m'havia parit amb tan sols dinou anys! La mare queda fora de qualsevol comparació... el perfum de ma mare em feia la boca aigua, em venien ganes de xuclar, de refregar-me contra i per dins de cadascuna de les seues corbes o petits racons. En els seus braços no hi havia ni vent ni xafogor. La seua tebiesa eliminava qualsevol por: estava en el centre de l'univers!

Però tornant a Bedelià, sempre que ella i Bruno se n'anaven romania trist tot un dia. Se n'anaven amb el vaixell, els acompanyàvem allà baix a l'embarcador. El seu viatge era realment breu: hi havia prou travessant el llac. Brissago estava allí davant. Em quedava a la passarel·la del moll i seguia el vaixell que fumejava i deixava darrere una estela escumosa fins a empetitir-se... però no desapareixia mai: de fet, el veia atracar a l'altra riba.

Una vegada el comandant de la duana em va deixar els prismàtics: quan hi vaig arrimar l'ull em vaig veure anar contra el vaixell i l'embarcador suís. En la imatge també estava Bedelià... després vaig apuntar sobre les cases i els sostres: «Quina sort que tenen», vaig exclamar, «que estan dins de tot aquest xocolate i massapà!». Ja... perquè des del dia que vam arribar a Pino Tronzano m'havien fet creure que allà, a Suïssa, tot era de xocolate, confit, pastís d'ametla i que fins i tot els carrers eren de torró! El primer que em va amollar aquesta bola va ser el radiotelgrafista de l'estació. M'havia oferit un tros de xocolate i va afegir: «Que injusta que és la vida! Nosaltres ací picant miserables trossets i els d'allà, aquests suïssos del dimoni, en tenen per donar i vendre, fins i tot en els sostres!».

«En els sostres?», dic jo.

«Sí, no veus com són tots roig fosc... tenen les teules fetes amb cacau premsat!»

«Teules de xocolate? Quina sort!» I em vaig engolir prou saliva per a ofegar-me.

Aquell bord mentider del telegrafista va passar la veu al guardaagulles, als duaners i als *carabinieri*... tots se'm burllaven amb aquella bola de la Suïssa de xocolate.

«Justament per això», afegien els bergants, «aquella es diu la riba rica. Si ets bo, veuràs com un dia o altre Pa' Fo t'hi porta. Tens el passaport?... No? Aleshores mai no hi podràs anar?»

Com que m'havia empassat com un babau aquesta història de la riba de Xauxa, ma mare també entrava en el joc per no desil·lusionar-me: «Quan la propera setmana vindrà a veure'ns Bruno, veuràs com en portarà un muntó de fondant!».

Mon pare va avisar de seguida el pare del meu cosí. Així, quan va arribar Bruno amb el vaixell de sempre, jo que l'estava esperant amb la mare al moll de poc no em desmaie. Ell i la seua promesa havien baixat portant un gran paquet. En la garita de la duana, el policia els obliga a obrir-lo. Jo guaitava des de l'embarcador, però no aconseguia endevinar què poguera contenir aquell embolcall. El policia els va fer passar mentre deia alçant la veu: «No és legal, però per aquesta vegada farem la vista grossa...».

Els dos enamorats arriben finalment al moll: estava tan emocionat i encuriós per saber què hi havia en aquell paquet que de poc no vaig saludar l'esplèndida Bedelià. En casa, allà dalt a l'estació, es va descobrir finalment el misteri: després de llevar el paper i tot embalatge apareix una gran teula, una teula àrab... tota de xocolate!

«L'he arrancada del meu sostre», diu Bruno com qui no vol, «és per a tu, estimat cabu, menja-te-la tota tranquil·lament!»

Estava tan sorprès que no podia ni respirar: «Puc llepar-la un poc per tastar-la?», vaig gosar dir, i tots a una: «Clar que sí, llepa tot el que vulgues!».

«Visca Suïssa!», va cridar la mare.

Un any després, em va arribar finalment el moment de poder travessar el llac per anar a Brissago. Tenia a penes cinc anys. Estava emocionat com un grill en primavera. Quan en la catequesi el rector de Pino ens parlava d'Adam i Eva, del Paradís terrenal amb tot aquell bé de Déu... jo pensava en Suïssa, és més, en el cantó Ticino: allà, en l'edén helvètic, estaven els escollits, ací amb nosaltres els pecadors... en el càstig etern!

Ma mare va ser molt cauta a l'hora de donar-me la notícia del proper viatge a la Terra promesa: «Potser... en uns dies...», deia deixant-la caure, «si tornen a posar en servei el vaixell... anem a Brissago amb els oncles... potser...».

Aquella nit vaig somiar que havien tornat a suspendre el servei de travessia... mon pare s'havia posat en l'embarcador, treia foc pels queixals... com li passava en els dies tristos, tenia damunt una manta tota brodada (aquella que estava a casa nostra sobre el llit gran) i, amb els braços alçats al cel, com si fóra Moisés, cridava a ple pulmó: «Llac cabró... obri't i deixa'ns passar, que la Terra promesa ens espera!».

I jas!, s'alça un gran vent, bull l'aigua com en un gran perol i... miracle: absorbida per l'aire, l'aigua puja al cel, es trenca en dos, s'obri la mar Roja... perdó... el llac Maggiore! I nosaltres, la família al complet, seguits per tota la gent de Pino Tronzano, Zenna, Maccagno, allà que travessem cantant, mentre els guàrdies de la duana, desesperats, amenacen: «Atureu-vos! Torneu arrere o disparem! Sense passaport i visat no s'hi travessa!». Ningú no els fa cas... fins i tot els llauradors de les cafeteres i els pastors travessen amb vaques, ovelles i cabres.

«No... les cabres no... està prohibit!», criden els *carabinieri*.

Les cabres, per tota resposta, disparen una ràfega de les seues cagueradetes redones com boletes de bronze, i segueixen el seu camí movent felices les anques. Què us puc dir... ja somniava amb el llenguatge cinematogràfic.

Però un «Desperta't! Desperta't!» m'impedeix acabar aquell somni bíblic. És la mare: «Fem tard, alça't que en mitja hora arriba el vaixell!». Estic tan alterat que em pose els calçotets al revés, dos calcetins en el mateix peu, tire la tassa amb el café amb llet bullint per damunt del gat, oblide arregar les llapisseres de colors i els fulls de dibuix i posar-los en la meua bossa. «Ràpid, ràpid...»

El vaixell llança el senyal d'atracament amb la sirena. Com a contrapunt li contesta amb un xiulet, eixint del túnel, una locomotora... esbufega la bomba del dipòsit d'aigua de l'estació... és l'atracament.

«Puja a la passarel·la. D'acord?»

«Tots embarcats?»

«Salpem!»

Vaig a agafar lloc a proa. La mare ve al meu costat i em diu: «El meu estimat cabu... t'he de donar una notícia no molt bona».

«Quina notícia?», pregunte sense llevar els ulls de la costa suïssa que s'acosta a gran velocitat.

«Els sostres de Brissago», continua ma mare, «ja no són de xocolate.»

«Quèèèè?!», amolle desesperat.

«Sí, estimat. El govern suís els ha fet canviar tots: una ordre imprevista, perquè tots els xiquets, a força de rosegar les teules

han destapat un munt de sostres... forats per tots els llocs... així, a cada xàfec, les cases s'inunden... i els habitants pesquen refredats i pulmonies i sobretot els xiquets llépols estan tot el dia amb un mal de panxa que els recargola els budells!»

«Però com pot ser... el xocolate no fa mal de panxa!»

«Depén... si les teules són velles, podrides com estaven aquelles...»

«Xocolate podrit? Però la teula que em va portar Bruno no era vella!»

«Perquè era la teula d'una casa nova.»

«Encara com, aleshores almenys s'ha salvat aquell sostre.»

«Desgraciadament no. Fa unes nits els lladres el robaren tot sencer.»

Vaig esclatar en un plor desesperat. «Maleïts!», vaig maleir en silenci. «Déu maleesca tots els lladres de sostres de xocolate fresc i els faça caure damunt una muntanya de cacau vell, massapà podrit i vainilla bullint!»

Estava negre de la ràbia.

Havien vingut al nostre encontre a l'embarcador de Brissago la tia Maria, a qui no havia vist mai, l'oncle Iginio Repetti i les dues cosines. Estava tan enfadat que no els vaig considerar dignes d'una mirada, ni tan sols d'un hola. «Què li ha passat?», va preguntar preocupada la tia Maria. La mare va fer el gest de deixar-ho córrer: «Una tragèdia. Després us ho explicaré», va fer en veu baixa.

Anant a casa vam passar per davant d'una pastisseria: a l'aparador hi havia exposats muntons de teules de xocolate. Noemi, la cosina major, ens havia precedit i en aquell mo-

ment eixia amb un enorme tros de fondant. Quan me'l va oferir el vaig acceptar, però la vaig mirar sever i menyspreador com dient: «Si creieu que aneu a comprar-me amb una rajola de cacau sec, aneu ben errats!».

La casa dels oncles estava a la riba del llac, hi havia fins i tot una dàrsena amb una barca fina i llarga: un iol. A la mare i a mi ens van acomodar en una habitació gran amb un balcó. Caram, quin allotjament!

De seguida vaig preguntar si era possible anar amb barca. A Pino em pujaven de tant en tant en la patrullera dels duaners, però aquell iol era molt diferent; dir que tenia un equilibri precari és dir poc: no podies moure't ni un centímetre, perquè de seguida ballava com si estiguera boja.

Em baixaren el primer; les dues cosines salten de colp, el iol es bolca i ens trobem en l'aigua tots tres. «Quin fàstic! Tan sols tinc cinc anys... i no sé nadar!»

A més a més, el iol, en bolcar-se, em cau damunt i em trobe en un parany dins la carcassa, com si estiguera sota d'una tapadora. Em pegue un colp, cride, bec... no sé com però, de dins estant, aconseguisc agafar-me a la travessa del seient. Sent cridar Noemi: «Déu meu! On està el xiquet?».

I la germana: «No està sota l'aigua. Vols mirar si s'ha quedat enganxat sota el buc, dins la carcassa?».

L'oncle també salta a l'aigua... tots junts giren la barca i hop! Estic al descobert, sempre agarrat a la travessa del seient. Tus com un motor ofegat.

Déu meu, quina vida més dura en aquesta Suïssa del carall!

Aquella nit em vaig regirar en el llit no sé quantes vegades pels malsons. Encara com que estava entre els braços de ma mare, que a cada sobresalt m'omplia de besos i m'eixugava la suor que m'amerava. «Res... això no és res», em tranquil·litava. «Prou somnis lletjos! Ix de l'aigua, estimat cabu, no hi ha res, ni llac ni barques. Dorm!»

Però quan tornava a adormir-me, com una obsessió, vinga aparéixer aigua per totes bandes: pluvia intensament, els torrents eren plens i se n'eixien de mare, l'aigua del llac creixia, pujava fins a desbordar-se la riba, fins a l'estació, i els trens desapareixien engolits per les ones. Ma mare fugia portant-me al braç, pujava per la costeruda senda que porta a Pino i després puja cap a Tronzano. Pa' Fo ens seguia de prop sostenint en el cap un gran cossi de coure per al bany... podia servir com a barca de salvament.

Aquell era un somni que tornava sovint com un malson causat per haver viscut l'any anterior un cataclisme que havia fet augmentar el nivell del llac sobrepasant qualsevol límit històric: semblava que l'aigua, que creixia impertèrrita, volguera engolir-nos a tots. L'endemà, en despertar-me, vaig quedar sorprés perquè el llit no estiguera flotant en l'aigua. Un poc atordit vaig a la cuina a buscar una tassa de llet i damunt la gran taula descobresc una gran capsa de colors al tremp, un grapat de pinzells i unes cartolines on pintar. No eren joguets de xiquets, eren de professional, de pintors de veritat. «Són per a mi?», vaig preguntar esperançat. «Sí!», em va contestar rient l'oncle.

Quasi no el reconeixia: anava vestit de soldat... un uniforme verd, amb rivets rojos, botes i un barret amb visera. «Oncle, vas a la guerra?» «No, és el meu uniforme habitual.

No ho sabies? Sóc el comandant en cap dels gendarmes municipals!»

Aleshores m'adone que té una gran pistola en la pistolera que du a la cintura.

«I també són teus aquells?» Mentre dic açò assenyale amb el dit cap a la paret on s'exhibeixen un trombó i un fusell amb la cartutxera. «Sí, toque en la banda del cos i aquest és el meu fusell d'ordenança. No el toques mai!»

Aleshores agafa la capsa dels colors i bolca tots els tubets en la taula: «Mira quina meravella... són de bona marca: Le Frank. Quan era menut sempre somiava tenir uns tremps com aquests. Saps, de tant en tant encara pinte; no has provat mai a pintar amb colors i pinzells com aquests?».

I mentre deia allò i espremia cada tubet sobre un gran plat, em va mostrar com es preparava la paleta. Va mullar un pinzell en un Terra de Siena i me'l va donar, va omplir una tassa amb aigua i, posant sobre la taula un cartó, va manar amb decisió: «Ànim! Demostram que realment ets aquell portent que diuen».

Es podia esperar: emocionat com estava, vaig escampar colors espontàniament. La meua idea era representar l'incident del dia abans amb les cosines que cauen a l'aigua, la barca que es bolca, jo al dessota en la carcassa que m'abat desesperat. En canvi, desgràcia sobre desgràcia, d'aquell embolic no eixia res de la història. A les meues espatles s'havia format un grup d'espectadors: hi estava tota la família, també la mare, i quatre gendarmes col·legues de l'oncle, que anaven uniformats amb trompetes i trombons... tots comentaven entusiasmats el dibuix i la meua habilitat: «És un artista! Mai s'havia vist un prodigi igual!» «Què és, l'ar-

ca de Noè?» «No, és la batalla naval dels Malpaga contra els Borromeo!».

Jo estava més que convençut que estaven amollant elogis sense parar tan sols per donar-me el gust, però una dotzena d'anys després, quan ja freqüentava l'Acadèmia de Brera, i vaig tornar a trobar l'oncle Trombó (així li déiem tots), vaig tornar a veure aquell dibuix penjat en un mur, fins i tot emmarcat. En aquell moment em vaig adonar que era realment bonic: semblava un Kandinski! Qui sap la vergonya que hauria tingut si n'haguera estat conscient, però –per sort i per desgràcia alhora– la ingenuïtat i la consciència no es troben al mateix temps en la mateixa persona.

De tota manera, aquella primera setmana a Suïssa va resultar realment inoblidable: havia arribat justament durant la festa dels cantons lliures. A la plaça hi havia una munió de gent disfressada: hi havia uns amb gualdrapes brodades d'or i blau que representaven la part dels ducs tirans, al seu darrere, de seguici, els guerrers alemanys, després les senyores de la noblesa i finalment els patriotes amb Guillem Tell i el seu fillet. Al mig de la plaça, contra una paret decorada amb un baix relleu que figurava un portal, estava col·locat dempeus el xiquet amb una poma al cap. Guillem empunyava una ballesta, i apuntava cap a la criatura... i de sobte una dona que crida: «No, el meu fill no!!» (era la mare, que naturalment no confiava en la portentosa punteria del seu marit Guillem). Aquell crit servia, ho vaig entendre uns anys després, per distraure un moment el públic i que no mirara la criatura amb la poma al cap. Aprofitant aquell breu desplaçament

de l'atenció, el portal davant el qual estava el xiquet girava sobre el seu eix. Aleshores desapareixia el menut vertader i apareixia un maniquí amb la mateixa grandària, vestimenta i cara que el jove protagonista. Tan sols se n'adonaven del truc els espavilats... jo amb cinc anys no era ni tan sols aprenent d'espavilat! Immediatament, Guillem Tell disparava la fletxa que travessava la poma, crit del poble content. Fi del drama. «Però què vol dir?», preguntava a la mare, que abans de la representació havia intentat contar-me la seqüència dels fets històrics. «És realment una porqueria!», exclamava indignat. «Sempre som els menuts els qui hem d'estar pel mig. El Nen Jesús que naix en un estable pudent, amb el sostre enfonsat, sense estufa ni braser... l'alé d'un ase i una vaca i ja n'hi ha prou. Herodes, a saber per què, el vol mort i aleshores fa degollar tots els nens del país com si foren cabritets. Déu, tan sols per espantar el pobre Isaac, mana al pare que li talle el cap amb una destral. Què m'importa si després s'ho repensa: "Alto! Tots quiets, era una broma"... una broma de Déu! I ara també la poma sobre aquest pobre xiquet suís, perquè si Tell falla li forada el cap. Ell, el menut, és l'autèntic heroi, però ningú no recorda ni tan sols com li diuen. Tota la festa és sols per a son pare, l'inconscient que va acceptar l'aposta!»

Si he de dir la veritat, la meua indignació va durar ben poc perquè un instant després s'aproximava la banda dels gendarmes a cavall. Se'm va escapar un crit de sorpresa. Entre els músics de la banda també hi havia el meu oncle, a cavall, que bufava en aquell trombó amb uns petarrelleigs que resonaven per tota la plaça. N'estava orgullós: per a mi, la fama de l'oncle gendarme havia pujat quasi fins a les estrelles!

La mare hagué de tornar l'endemà a Luino i Noemi, per consolar-me un poc, em va portar amb ella al Kinderheim on treballava com a mestra de guarderia. Em vaig trobar amb un muntó de nens, tots més o menys de la meua edat, però que provenien majoritàriament dels cantons del Lemano, per tant suïssos alemanys... ni una paraula d'italià. Vaig intentar comunicar-me amb el dialecte llombard, però em miraven com si fóra un deficient!

En un determinat moment ens van portar a tots a un saló on un orgue es donava importància. Als teclats hi havia una donassa que semblava mantega i nata. Començà a tocar. Al seu costat hi havia una altra dona que premia amb els peus sobre la manxa. Dels tubs va eixir un so de catedral. Els nens van entonar a cor un himne majestuós, la melodia del qual es repetia augmentant el to amb petites variacions. En haver intuït com funcionava, em vaig integrar en el cor pel meu compte... primer en veu baixa, després, quan vaig agarrar confiança, a ple pulmó. Imitava també les paraules, fingint que les coneixia punt per punt: «*Antzen üt Schivvel mit nem lauben troi wirt...*». A saber quina història tan bonica estava contant.

Uns dies després, l'oncle Trombó es va presentar a cavall en l'esplanada de la casa. Noemi em va alçar i em va posar a la gropa de l'animal, més aviat quasi al coll. Estava que no cabia d'alegria. «Vine, anem a Lugano a casa Bruno... ens està esperant!» Una hora de camí a cavall, amb l'oncle gendarme... quina passada de sorpresa.

No anàvem per camins normals, tallàvem per sendes, pels camps, travessant els boscos. En un determinat moment ens

va atacar un núvol d'abelles: l'oncle em va posar al cap el seu barret de gendarme, es va llevar la jaqueta i em va cobrir les cames: «Posa les mans també per sota. Desgraciadament tens una pell tan dolça que les abelles es llepen els bigots». «Aquesta Suïssa és un horror, més que un paradís terrenal!».

A més a més, el cavall agullonat per aquelles abelles famèliques es desboca, llança un renill i carrega amb decisió, dues guitzes... i la gran galopada! L'oncle intenta retenir-lo, però qui reté les abelles? Ens persegueixen mentre tenen alé. Després, evidentment no poden més i el nostre campió comença a alentir tenint sempre el coll arquejat i trotant com un gran vencedor.

Mai no hauria imaginat tanta alegria en el meu cosí, que ens estava esperant al davant de l'església amb els seus amics i... Bedelià amb altres xiques. Quasi totes guapíssimes, però –no cal dir-ho– al seu costat cap no superava la comparació!

«Per què aneu a l'església?», pregunta.

«És una església molt especial, s'hi fan concerts, hi ha uns músics italians. Vine, te'ls presente, són tots exiliats.»

«Exiliats? Què vol dir això?»

«Significa que han fugit d'Itàlia per no acabar en la presó.»

«Ah, com els que s'amaguen en els vagons que van a Pino! Uns clandestins, en definitiva.»

«Això és, molt bé! Els mateixos... la majoria d'aquests, en concret, són anarquistes.»

És clar, no sabia què volia dir *anarquistes* i tampoc era el moment de fer-m'ho explicar: féiem tard, calia començar el concert. Aleshores m'assec en el seient més bonic del món:

els genolls de Bedelià i per respatler i reposacaps tinc els seus pits!

Mentrestant els músics estaven preparant els instruments: Bruno s'havia assegut en el piano. Hi havia unes guitarres grans com un home (que es deien contrabaix) i unes trompetes grans retorçudes (els saxofons) i tambors amb plats i panderetes de metall (la bateria) i trompetes més o menys paregudes a les de la banda dels gendarmes. Entre els músics també hi havia dos negres amb una estranya guitarra i una dona amb un violí. Bedelià em va explicar que aquell violí es deia *hot* i la guitarra redona *ukulele*.

«Quan véns a veure'm a l'altra banda del llac?», li vaig preguntar.

«De moment serà difícil. El govern feixista ha obligat el nostre a retirar Bruno de l'ambaixada per les seues idees una mica subversives.»

Li hauria volgut preguntar què significava aquell *subversives*, però començava el concert, així que callats i atents.

Mai no havia escoltat una música com aquella. Primer, em va semblar un poc pocatraça, plena de sons desafinats i fins i tot estridents, com de pallassos... però després em vaig sorprendre seguint el compàs batent les mans. Eixia una harmonia desgavellada, però m'agradava.

«Com es diu aquesta música?», vaig preguntar a Bedelià.

«Jazz», em va contestar, «i açò que comença és un blues: escolta, de seguida canten.»

Els dos negres es van alçar i començaren a emetre una veu potent de trompeta i després una cantinela rítmica mentre seguien el ritme agitant els braços i esbossant passos de dansa. La xica del violí també es va unir al cant. Bruno tam-

bé va fer una veu increïblement pastosa i gutural, pròpia d'un negre.

Poc després tota la platea s'havia implicat en aquell cant, a poc a poc tots aquells suïssos tan compassats alçaven els braços i els movien imitant el que feien els cantants de *gospel* en el creuer: batiem mans i peus i repetien a cor les diverses tornades. Jo no me n'adonava, però en aquell moment estava assistint a una de les primeres exhibicions de jazz i blues a Europa.

Diuen que de menuts els nostres sentits són receptius com plaques fotogràfiques: cada color, cada estremiment d'emoció queda gravat amb una inesperada profunditat i precisió. Aquell esdeveniment segurament degué marcar la meua manera d'escoltar música, entenent-la no solament com una seqüència de notes i ritmes, sinó més aviat com a gest i acció col·lectiva d'un ritus.

Quan, una setmana després, vaig tornar a l'estació de Pino, ma mare es preguntava què m'havia passat. Continuava parlant de tot el que havia vist: del meu cant en alemany, del cavall desbocat per les abelles, del concert de jazz i intentava imitar aquells sons movent braços i cames com un grill.

«Cabu meu», deia ma mare preocupada, «t'han drogat o t'han encantat?! Tranquil·litzat, recupera l'alé i sobretot no contes a ningú res sobre els exiliats anarquistes que tocaven i cantaven amb els negres: és perillós!»